

İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi
Journal of the Human and Social Science Researches
[2147-1185]

[itobiad], 2019, 8 (2): 1214/1225

**Safranbolu'da Kültürel Miras, Müze Kent Alımlaması ve Kentin
Folklorik Sürdürülebilirliği**

Cultural Heritage and Museum City Reception in Safranbolu and
Folkloric Sustainability of the City

Meltem ÖZKAN ALTINÖZ

Doç.Dr., Karabük Üniversitesi F. Toker Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi

Assoc.Prof., Karabuk University, Faculty of F. Toker Fine Arts and Design

meltemozkan@gmail.com

Orcid ID: 0000-0002-0497-131X

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Type : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 05.02.2019
Kabul Tarihi / Accepted : 11.05.2019
Yayın Tarihi / Published : 23.06.2019
Yayın Sezonu : Nisan-Mayıs-Haziran
Pub Date Season : April-May-June

Atıf/Cite as: ÖZKAN ALTINÖZ, M. (2019). Safranbolu'da Kültürel Miras, Müze Kent Alımlaması ve Kentin Folklorik Sürdürülebilirliği. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 8 (2), 1214-1225. Retrieved from <http://www.itobiad.com/issue/44987/522663>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU Since 2012 - Karabuk University, Faculty of Theology, Karabuk, 78050 Turkey. All rights reserved.

Safranbolu'da Kültürel Miras, Müze Kent Alımlaması ve Kentin Folklorik Sürdürülebilirliği

Öz

Türkiye'nin Batı Karadeniz Bölümü'nde yer alan Safranbolu, coğrafyası, yerleşim tarihi ve kültürel kimliği ile sanat ve kültür tarihi çalışmalarında ön plana çıkmaktadır. Safranbolu'nun somut ve somut olmayan kültürel mirasından bahsedilen UNESCO raporunda, kentin dünya miras listesine folklorik nedenlerle 1992 yılında dahil edildiği yazılmaktadır. Safranbolu yeme-içme alışkanlıklarından, giyim-kuşama kadar uzanan zengin bir folklorik dağarcığa sahip olmakla birlikte, günümüzde kent folklorunun bu çok yönlü yapısı, mimari ve kentsel değerinin gölgesinde kalmaktadır. Bu çalışma, yoğun kültürel geçmişe sahip olan Safranbolu'nun mevcut folklorik yapısının politik ve sosyo-ekonomik nedenlerle değişime uğrarken, kültürel miras kavramı ile ilintili "müze kent Safranbolu" imajını kazanmasını, folklorik değerlerinin söz konusu somut miras alımlamasının gölgesinde kalışını değerlendirmektedir. Çalışma ayrıca UNESCO'nun varlığının Safranbolu'nun folklorik sürdürülebilirliğine olan etkisini mercek altına almaktadır.

Anahtar Kelimeler: UNESCO, Safranbolu, Kültürel Miras, Dünya Mirası, Müze Kent

Cultural Heritage and Museum City Reception in Safranbolu and Folkloric Sustainability of the City

Abstract

Safranbolu, which is located in the Western Black Sea region of Turkey, comes into prominence in art and cultural history studies with its geography, settlement history and cultural identity. In the UNESCO report mentioning the tangible and intangible cultural heritage of Safranbolu, it is stated that the city had been included in the world heritage list in 1992 due to folkloric reasons. Although Safranbolu has a rich folkloric repertoire extending from gastronomy to wearing habits, today this multifaceted structure of the city folklore remains under the shadow of its architectural and urban value. This study evaluates how the present folkloric structure of Safranbolu, which has an intense cultural history, has undergone a change due to political and socio-economic reasons and how the city has gained the image of "museum city Safranbolu" in association with the concept of cultural heritage and how its folkloric values have remained under the shadow of the aforementioned tangible heritage reception. The study also examines the impact of the presence of UNESCO on the folkloric sustainability of Safranbolu.

Keywords: UNESCO, Safranbolu, Cultural Heritage, World Heritage, Museum City Safranbolu

Giriş

Kültürel Miras kavramı tarihi, kültürel, iktisadi ve politik sebeplerin baskın olduğu nedenlerle sürdürülebilirliği arzulan konular arasındadır. "Heritage" / Miras Fransızca'da "legacy" anlamına gelen kelimedenden türetilmiştir. Kültürel miras çalışmalarında amaç kültürel değerleri tespit etmek, korumaktır. Korumacı yaklaşım gelecek nesillere aktarılmak istenilen değerleri kültürel miras başlığı altında değerlendirirken korumacılık dürtüsünü oluşturmayı da hedeflemektedir; ancak bu noktada hangi unsurların korunacağı veya korunmayacağı, diğer bir deyişle geleceğe aktarılmak istenilen kültürel izdüşümlerin neler olduğuna dair kararı kimin vereceği alanın dikkate değer tartışma konuları arasındadır. Öte yandan kültürel değerlerin uluslararası kültür ve turizm piyasasında önemli bir yer tutması, UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization/ Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü) gibi kimi uluslararası kuruluşları somut ve somut olmayan kültürel mirasların tespiti, tescili ve sürdürülebilirliği aşamalarında rol oynayan en önemli aktör haline getirmiştir. UNESCO'nun resmi web sitesinde somut olmayan kültürel miras 'yaşayan miras' olarak adlandırılmaktadır. Kültürel miras; "topluluklar tarafından kuşaktan kuşağa aktarılan uygulamaları, temsileri, ifadeyi bilgiyi ve becerileri içermektedir. Somut olmayan kültürel mirası bu topluluklarda kültürel aidiyet ve devamlılık duygusu sağlamakta, diğer yandan yaratıcılığı ve refahı teşvik etmekte, doğal ve sosyal çevrenin yönetimine katkı sağlamakta ve gelir yaratmaktadır". UNESCO'nun kültürel ciddiyet ve devamlılık vurgusunu yapması somut olmayan kültürel mirasın konumuzla ilgili olan en önemli fonksiyonudur.

UNESCO, Safranbolu'da gerek somut gerekse somut olmayan kültürel mirasın devamlılığı-sürdürülebilirliği bağlamında bir numaralı aktör olmaya devam etmektedir. Sürdürülebilirlik kavramı iklim, teknoloji ve ekonomi alanlarında ilk olarak kullanılmaya başlamış olmakla birlikte günümüzde kültürün birçok alanında başvurulan terminolojik bir yapıya sahiptir. Literatürde sürdürülebilir kentleşme üzerine birçok çalışma yapılmaktadır, ama sürdürülebilir kentleşmenin üst okuması olarak düşünülebilecek kültürel sürdürülebilirlik konusu kendisine dikkate değer bir araştırma alanı oluşturamamıştır. Son dönemlerde özellikle cultural heritage/kültürel miras temasının önemli hale gelmesiyle birlikte kültürel sürdürülebilirlik konusunun ilgi çekmesi kültürel öğelerin tespit, tescil ve devamlılık hususlarının koruma sürecinin kayda değer basamakları olarak değerlendirilmesine yol açmaktadır.

Günümüzde dünyada küreselleşme adı altında toplumlara ideolojik ve ekonomik tabanlık yaratma girişimleri beraberinde birtakım çözüm yöntemlerini zorunlu kılmaktadır. Kültürel çalışmalarda sürdürülebilirlik mevcut değerlerin devamlılığına yönelik bir çaba olduğu için, görece küreselleşmeyle alternatif bir yaklaşım sunduğu iddia edilebilir.

Sürdürülebilirlik, globalleşme ve kapital gelişimin doğal çevreye getirmiş olduğu tahrip sorunsalına karşı geliştirilen bir çözüm modeli olarak ortaya çıktığı için kültürün devamlılığını sağlamak üzere başvurulan bir yöntem haline dönüşebilir. Kültürel sürdürülebilirlik bir yöntem haline geldiğinde kültürün somut ve somut olmayan alanlarında küreselleşmenin ve teknolojik ilerlemenin, iklimsel değişikliklerin etkisiyle ortaya çıkan değişkenlerin etkisini hafifletmeyi amaç edinir. Sürdürülebilirlik amaç haline geldiğinde mevcut değerlerin tespiti ve bu değerler üzerinden değişen veya dönüşen dünyanın ihtiyaçlarına bir yandan cevap verirken, diğer yandan söz konusu değerlerin muhafazası, yaşatılması mevcut kültürel değerlerin tespitini zorunlu olarak bağlamına dahil eder.

Safranbolu, yeme-içme alışkanlıklarından, giyim-kuşama kadar uzanan zengin bir folklorik dağarcığa sahiptir; ancak günümüzde kent folklorunun çok yönlü yapısı mimari ve şehircilik değerlerinin gölgesinde kalmaktadır. Elinizdeki çalışma yoğun kültürel geçmişe sahip olan Safranbolu'nun mevcut folklorik yapısının politik ve sosyo-ekonomik nedenlerle değişime uğrarken, kültürel miras kavramı ile ilintili "Müze Kent Safranbolu" imajını kazanmasını, diğer folklorik değerlerinin "Müze Kent argümanı gölgesinde kalışını değerlendirmektedir. Çalışma ayrıca UNESCO'nun kent üzerindeki dünya miras kenti damgasının Safranbolu'nun folklorik sürdürülebilirliğine olan etkisini ele almaktadır.

Safranbolu'nun UNESCO Dünya Miras Kenti Olmasındaki Faktörler ve Yerel Kültürün Sürdürülebilirliği

Demir Çelik Fabrikaları'nın kurulması ekonomisi kuvvetli bir endüstri kenti olan Karabük'ü şekillendirir; ancak bir yanda köklü tarihiyle Safranbolu'nun, diğer taraftan modernizmle eş tutulmuş Karabük'ün birbirine yakın varlığı tarihsel bir sorunu doğurur. Karabük'ün ekonomik zenginliğinden Safranbolu'nun istediği kadar istifade edememesi, şehirlerarasında öncelikli olarak dönemin siyasi kararlarıyla şekillenen, ekonomik gerekçeli bir ikilemin doğmasına yol açar. Ekonomik kalkınmaya erişmiş genç Karabük ve iktisadi-siyasi bir çöküş yaşayan parlak geçmişe sahip tarihi Safranbolu ikilemini, eski-yeni, modern-geleneksel tartışmaları takip eder. Safranbolu-Karabük çatışmasını net bir biçimde *Bir Safranbolulunun Penceresinden Safranbolu* isimli kitabında ele veren Ulukavak (2007), Bulak Köyü'nün koşa koşa Karabük'e bağlanmasına içerlenir. Kasaba görüntüsündeki Bulak Köyü'nün Safranbolu ile kültürel bağlamda birçok ortak noktası olmasına rağmen, Karabük'ün heyecanını duymasını diğer Safranbolular gibi yadırgamaktadır. Safranbolu'nun sosyal konularda ve yatırımlarda sürekli Demir-Çelik Fabrikaları'nın ilgi alanı dışında kalmasını Ziya Paşa'nın beyiti ile açıklar; "Talihsiz olanın bağına düşmez bir damla/Gökten yağmur yerine inci cevheri yağsa". Yazarın Karabük hakkındaki düşünceleri Karabük isminin nereden geldiğini araştırmanın bile ne kadar gereksiz olduğunu aktardığı cümlelerinde kendisini ele vermektedir. Karabük 1999 yılı il yıllığında, ilçelerin özelliklerinin il

Safranbolu'da Kültürel Miras, Müze Kent Alımlaması ve Kentin Folklorik Sürdürülebilirliği

merkezlerine mal edilmesinden duyduğu rahatsızlığı kaleme alan sayın Ulukavak, Safranbolu-Karabük çatışmasını ortaya koyan bir diğer argümanı sergilemiş olur. Aşık Veysel'in "Tilki gölgesinde arslan gizlenmez, yiğidin gölgesi kedinden olur" mısrasını Karabük ve Safranbolu kentleri için kullanan yazar, Karabük'ün siyasi, şehircilik ve sosyal tarihlerdeki yerini küçümserken, bu yaklaşımı yine kendisi tarafından ele alınan Karabük'ün değerini açıklamaya çalıştığı bölümlere tezat oluşturur (Ulukavak 2007: 171-174, 177, 178).

Demir Çelik Fabrikaları yatırımları neticesinde kurulan Karabük kenti, Safranbolu için ilk zamanlarda iktisadi bağlamda bir umut kaynağı olur; ancak zamanla bu beklenti yerini karamsarlığa bırakır. Karabük'ün ani ekonomik ve sosyal canlanışından fayda göremeyen Safranbolu, iktisadi bir canlanma arayışına girer. Safranbolu'da kurulu eski tabakhane, tekrardan modern bir tabakhaneye dönüştürülmesi yönünde adımlar atılır. Modern bir tabakhane yapısıyla, Gerede'ye kaptırılmış olan bu işin tekrar Safranbolu'ya kazandırılması planlanır (Yeni Karabük: 1952); fakat Demir Çelik Fabrikaları'nın kurulmasıyla Safranbolu'da meslek yapısında değişimler yaşanmış, eski yapıya özgü olan zanaat ve rençperlik yerlerini avukatlık, mühendislik gibi serbest mesleklere çoktan bırakmıştır (Kıray 1998: 43). Dolayısıyla, bu hamle istenilen başarıya ulaşamayarak Safranbolu'nun söz konusu kalkınma projesinin yarım kalmasına neden olur.

Öte yandan, Karabük Demir Çelik Fabrikaları'nın kurulmasının Safranbolu'nun eski ekonomik canlılığına kavuşma arayışına girmesinde itici güç olduğu söylenebilir. Fabrikaların Karabük'te kurulması Safranbolu'nun mekânsal bütünlüğünün korunmasında etkili olur, zira Karabük kendi kendine yeten bir kent olarak Safranbolu'yu bir nevi kendi haline terk eder. Tasarımını Fransız plancı Henry Prost'un yaptığı Karabük modern tasarımlara, bahçeli konutlara ev sahipliği yapar. Fabrikaya yakınlığı nedeniyle tercih edilen bu konutlar bir müddet Safranbolu'ya duyulan ihtiyacı azaltır. Gerek Safranbolu'nun bir kanyon içi yerleşmesi olarak gelişmesi nedeniyle sınırlı arazi koşulları, gerekse Karabük'ün kendi kendine yeten yapılanması Safranbolu'yu 1950'lere kadar doğal biçimde korur. Bu tarihten sonra köyden kente yaşanan göç olgusu nüfus artışını beraberinde getirirken, Safranbolu ve Karabük'te 1950'li yıllardan itibaren beliren düzensiz yerleşim tehdidi, imar planlarının tekrardan gözden geçirilmesini zorunlu kılar. Bu amaçla, 1956 yılında Karabük Belediyesi ve Safranbolu Belediyesi İller Bankası'na mevcut imar durumunu yeniden gözden geçirmek üzere başvuru yapar ve Karabük'e şehircilik uzmanları davet edilir (Demokrat Karabük: 1956). Şehir Plancısı Arif Ongun'un çalışmaları ve İller Bankası'nın gerçekleştirdiği analitik etütler Safranbolu'nun korumacılık serüvenini şekillendirir. Bu gelişmeyi Yüksek Mimar Yavuz İnce, Reha Günay gibi entelektüel isimler ve Safranbolu'nun yönetici kadrolarında bulunan bilinçli korumacı bireylerin tavırları devam

ettirir. Belediye 12 Haziran 1975 tarihinde Safranbolu'nun kent ve mimari estetiğini koruma yönünde bir karar alır. Tüm bu girişimler Safranbolu'nun UNESCO kenti olmasındaki sürecin yapı taşlarını oluşturur.

Ekonomik canlanma arayışında olan Safranbolu'nun turizm gerçeği ile tanışması ekonomisini hareketlendirirken, bölgeyi yeni kültürel bir çekim noktası haline getirir. Karabük ise, Cumhuriyet'in erken dönemlerine tanıklık etmiş olan Türkiye'nin ilk modern konut alanlarından olan endüstri miras alanlarını, kentsel dönüşüm argümanı adı altında kaybetmeye başlar. Bir zamanlar Türkiye'yi ziyaret eden yabancı üst düzey konuklara Türkiye'nin hazineleri olarak Karabük'ün ağır sanayi yatırımları gösterilirken, son yıllarda tarihi belleği ile Safranbolu turistik merkez olarak ön plana çıkar. Diğer bir ifade ile, 21.yy başlarında Karabük'ün kültürel ve ekonomik anlamda yıldızı parlamakta, Safranbolu ise sessiz bir kasaba olarak yaşantısına devam etmektedir. Söz konusu durum turizm kenti karakteriyle Safranbolu'nun lehine değişmeye başlar.

UNESCO'nun dünya miras listesine 1992'de aldığı Safranbolu, böylelikle korunması gerekli kültür varlıkları kapsamına taşınarak, dünya çapında kültürel bağlamda bir marka değere sahip olur. Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı'nun yapmış olduğu başvuru neticesinde Safranbolu, kentin korumacılık sürecine rehberlik edecek olan teknik yardımcı rapor 1992'de UNESCO tarafından hazırlanır. Bu raporda yoğun olarak geleneksel Osmanlı konut kimliği ön plana çıkmakta, Safranbolu kentinin folklorik diğer özelliklerine sınırlı bir biçimde yer verilmektedir. Binaların durumuna ve korumacılığın aktif hale getirilmesinin önemine değinilmektedir. Raporda kentle ilgili çözülmesi gereken birtakım sorunlara da işaret edilmektedir. Bu maddelerden altıncısı Safranbolu'daki kültürel etkinliklerin azlığına ve kentin teknik açıdan miras kenti olarak devamlılığına olan etkisine dikkat çekmektedir. UNESCO'nun Safranbolu ile ilgili görmüş olduğu eksiklikler ve çözülmesi gerekli problemler sırasıyla şu şekildedir;

1. Kentin dokusu dejenere olmuştur. Bu nedenle birçok binanın restorasyona ihtiyacı vardır.
2. Eski şehirde çok az dükkân bulunmaktadır. Yerli turistlerin de ilgisini çekmek için birtakım ihtiyaçları karşılayacak dükkânların açılması, ticaretin canlandırılması gerekmektedir.
3. Zanaat dükkânlarının sayısı hayal kırıklığına uğrattak kadar azdır.
4. Halkın restorasyon ve konservasyon konusunda bilinci çok azdır. Bu bilincin artırılması, yaygınlaştırılması gerekmektedir.
5. Turing bir binayı otel olarak restore etmiştir, ancak bu konaklama için yeterli imkân yaratmamaktadır.
6. Kent kültürel etkinlikler bağlamında ihtiyaçları karşılamamaktadır. Turistleri bölgeye çekmek için kültürel etkinlikler arttırılmalıdır.

Safranbolu'da Kültürel Miras, Müze Kent Alımlaması ve Kentin Folklorik Sürdürülebilirliği

7. Eski Şehir'de kamu faaliyetlerini sürdürecektir ofisler bulunmamaktadır, bu da eski şehri kendi haline bırakmakta, alanda terk edilmiş bir atmosfer oluşturmaktadır. (UNESCO, 1995)

Yukarıda UNESCO'nun değinmiş olduğu teknik sorunların büyük kısmı zaman içerisinde ele alınmış ama günümüzde ne derece çözüme kavuşturulmuş olduğu incelemeye değer gözükmemektedir. "Dünya Miras Kenti" misyonuna kavuşmasıyla Safranbolu'nun iktisadi kaynaklı birtakım sorunlarını bir süreliğine geride bıraktığı söylenebilir; fakat yakın gelecekte Safranbolu turizmle elde ettiği parlak günlerini kitle turizminin yaratmış olduğu sosyal ve mekânsal dejenerasyonla geride bırakma tehdidi ile karşı karşıyadır. Mimar ve turizm işletmecisi Canbulat Safranbolu'da 2650 civarında yatak bulunduğunu; fakat liberal ekonominin başına buyruk kontrolsüz ve plansız büyümesinin Safranbolu'yu kitle turizmine ittiğini yazmaktadır. Bu girişimlerden elde edilen bilgilere göre; Safranbolu'ya gelen yatılı turist sayısı az olmakla birlikte yatak sayısı her geçen gün artmaktadır. "1997 – 2009 yılları arasında geceleme sayısı yalnızca 3 katına çıkarken, yatak kapasitesi 15 kat artmıştır. Bundan daha vahimi ortalama doluluk oranının 2001 – 2009 yılları arasında yalnızca ortalama %18 olmasıdır". (Canbulat, 2006)

Safranbolu varlığını geleneksel konut mimarisi üzerinden 'müze kent argümanı' ile yeniden üretmeye çalışmaktadır; ancak geleneksel konut mimarisinin yanı sıra Safranbolu'nun diğer folklorik zenginliklerinin korunması ve UNESCO'nun da raporunda değindiği üzere, kentin dünya miras kenti olabilmesi için gerekli olan kültürel etkinlikler bağlamında kent ihtiyacın karşılanması gerekmektedir. Geçimini turizmden sağlayan yerel işletmeciler sınırlı olmakla birlikte, kente folklorik değerlerin devam ettirilmesini amaç edinen birtakım girişimler bulunmaktadır. Örneğin yerel halk müziğinin canlandırılma çabaları bu girişimlerden bir tanesi sayılabilir. Safranbolu'da Halk müziğini yaşatmak için Safranbolu Muhabbet Ekibi düzenli olarak çeşitli müzik dinletileri vermektedir. Radyo, televizyon olmak üzere birçok yayın organına konuk olmuş bu muhabbet ekibinde Türk Halk musikisine gönül vermiş, İstanbul Teknik Üniversitesi Konservatuarı'ndan mezun sanatçı ve aynı zamanda Karabük Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi'nde görev yapan öğretim elemanları zaman zaman görev almıştır. Yapılan görüşmelerde Muhabbet Ekibi Safranbolu yöresine ait "Saffet Efendi" türküsü başta olmak üzere birçok halk müziği örneğini yerel kıyafetler eşliğinde yerli-yabancı turistlere görsel ve işitsel olarak sunduğu aktarılmıştır. Muhabbet Ekibi Safranbolu'nun kültürel değerlerini yaşatarak, Safranbolu'nun folklorik özelliklerini sürdürülmesini amaç edinmektedir. Muhabbet toplulukları Safranbolu halk kültüründe yeri olan kültürel bir örüntüdür. Halk Bilimci, Safranbolulu Sadi Yaver Ataman Safranbolu'daki muhabbet topluluklarını "Safranbolu ve Hayatı" isimli kitabında ayrıntılı bir biçimde ele almaktadır. Ataman, Safranbolu muhabbet kültürü ile ilgili şu dizeleri aktarmaktadır. "Muhabbet,

yaren ve ihvan toplantısı-bu oluşumlar halk musikisi zevkinin yaşamasında ve yayılmasında büyük yardımı olmuştur. Bunlar bir gözenek ve kaynağıdır. Muhabbet demek, birbirini seven, sayan ve yardımına koşana yaren ve ihvanların toplantısı demektir. Sevgiye dayanan bir yürek bütünlüğü ile birbirine bağlı, ata yadigârı gelenek ve görenekleri büyük bir olguyu zenginliğiyle yaşatan arkadaş topluluğu demektir. Muhabbet toplantıları bu duygu beraberliği içinde iş, zanaat ve esnaf lonca geleneğini ve disiplinini yaşatan bir ihvan ve yaren topluluğu idi. Yarenlik ve ihvan temelinde ise, sevgi ve saygıya dayalı, yardımlaşma duygusu, birbirine bağlılık ve omuzdaşlık vardı. Muhabbet toplantılarına, bu nitelikte saz ve söz ehli yarenler girebiliyorlardı. Bu toplantılar bölgenin yerel geleneklerinin, folklorik yapısının yaşatılmasında rol üstlenmektedir” (Ataman, 41-44). Halk Bilimci Sadi Yaver Ataman'ın bahsettiği, folklorik yapının devamlılığında söz sahibi olan muhabbet ekiplerinin varlığı 21.yy'ın küreselleşen dünyasında, post-modern bir kültürel oluşumda yerel folklorik öğelerin varlığını simgesel boyutu ile sürdürmeye çalışmasına bir örnek teşkil etmektedir. Muhabbet Ekibi'nin gerçekleştirdiği toplantılar ve Türkiye genelinde yapılan diğer sıra geceleri gibi kültürel pratikler UNESCO'nun 2010 yılında somut olmayan kültürel miras kapsamına dahil edilmiştir. Yine Safranbolu yöresi ve Türkiye'nin diğer birçok bölgesinde yaygın olan Türk Kahvesi kültürü 2013 yılında, Keşkek yeme geleneği 2011 yılında UNESCO'nun somut olmayan kültürel miras bağlamında kaydedilen diğer folklorik pratiklerdir.

Safranbolu folklorunun ayrılmaz parçası olan yöresel yemekler Safranbolu'nun Kayaüstü veya Eski Çarşı olarak da adlandırılan bölgesini görmeye gelen yerli ve yabancı turistlere sunulmaktadır. Turizm işletmecilerinin yaptığı yemekler arasında yayım çorbası, cıdır, kuyu kebabı, bandırma, Safranbolu bükmesi gibi çeşitli tatlar yerli ve yabancı turistlere ikram edilmektedir. Yöresel yemeklerin bu dükkânlarda pişirilmesi Safranbolu'nun turizm kenti olmasının bir diğer getirisidir. Belki de Safranbolu'nun yeme içme kültüründen bahsedildiğinde ilk akla gelen yöresel lezzetlerden bir diğeri Safranbolu'ya has safranlı lokumlarıdır. Safranbolu'nun yöresel marka değerleri olarak ön plana çıkmaktadırlar. Lokum dükkânlarının sayıca fazlalığı, kenti ziyarete gelen yerli yabancı turistlere lokum işletmecileri tarafından kent sokaklarında ikram edilen lokumların bolluğu, kentin lokum endüstrisi açısından ne kadar ilerlediğini ve yöresel lezzetin sürdürülebilirliğine ticari güdülenme ile katkıda bulunulduğunu göstermektedir. Yöresel gastronomiyle kentin turizm pastasından faydalanılırken, folklorik değerler ön planda tutulmakta böylelikle geleneksel Safranbolu mutfağının yerli yabancı konuklara yöresel yemekler aracılığıyla tanıtımı yapılmaya çalışılmaktadır.

Bölgede yaşatılan bir diğeri folklorik değer Türk Hamam Kültürü'dür. 17.yy'da yapılmış olan Cinci Han ve Hamam yapı komplekslerinden, özellikle Cinci Hamam bölgede uzun yüzyıllardır devam eden Türk Hamam Kültürü'nü yaşatmaktadır. UNESCO dünya mirası listesine girmeyi başaran

Safranbolu'da Kültürel Miras, Müze Kent Alımlaması ve Kentin Folklorik Sürdürülebilirliği

Safranbolu'nun yöresel, folklorik değerlerinden olan Türk Hamamı kavramını tarihi hamam atmosferinde sunmakta, bu hamamda Safranbolu halkına ve gelen turistlere Türk Hamamı deneyimi yaşatılmaktadır. Kadınlar bölümünden sorumlu Gülhan Hanım, hamamın kadın ve erkek olmak üzere iki ayrı hizmet noktaları bulunduğunu ve hamamdan yöre halkının yanı sıra yerli ve yabancı turistlerin istifade ettiğini aktarmaktadır. Hamamı daha çok yerli halkın kullandığı, yabancı turistlerden ise çoğunlukla Tayvanlıların kendi kültürlerine yakın buldukları için hamamı tercih ettiklerini aktarmıştır. (Hanım, 1961)

Safranbolu'da Kültürel Miras ve Müze Kent Safranbolu Alımlaması Üzerine Bir Alan Çalışması

UNESCO ve Kültürel Miras konuları üzerine zengin bir literatür çalışması olmasına rağmen, konunun yerel ölçekte nasıl algılandığı önem taşımaktadır. Bölgede yaşayanların bu kavram ve marka değer ile olan etkileşimi yapılan alan çalışmasıyla belirgin hale gelmiştir. Konuyla ilgili sorular, örneklem grubuyla yapılan sohbetle açığa çıkartılmıştır. Kendilerini gerçek Safranbolulular olarak tanımlayan yerli Safranbolular, kente sonradan iş nedeniyle yerleşmiş olan Safranbolu sakinleri, kenti ziyarete gelen turistler, esnaf ve öğrencilerle yapılan görüşmeler çalışmanın kapsamına yer yer dahil edilmiştir. Böylelikle, UNESCO ve korumacılık algısının toplumsal düzlemdeki karşılığı analiz edilmiştir. Araştırma probleminin analizi için sosyal antropolojinin temel yaklaşımını sunan alan araştırması yöntemiyle katılarak gözlem ve sohbet teknikleri kullanılmıştır.

Öğrenciler, Karabük kentinde özellikle Safranbolu civarında yaşamayı havasının temiz olması ve turistik bir kent olması nedeniyle tercih etmektedirler; fakat Karabük ve Safranbolu'nun yoğun öğrenci nüfusu bölgede gerek kira gerekse tüm satın alım ürünlerinin fiyatlarının artmasına ve öğrenciler arasında memnuniyetsizliğe neden olmaktadır. Bu nedenle öğrenciler Safranbolu ile ilgili hem olumlu hem de olumsuz düşüncelere sahiptirler. Öğrenciler UNESCO kavramından ve geleneksel konut mimarisinin farkında olmalarına rağmen, diğer folklorik öğeleri hakkında bilgi sahibi değildirler. Safranbolu denilince ilk akla gelen tüm görüşmeciler için Safranbolu'nun evleridir. Öte taraftan UNESCO nedir? sorusuna birinci görüşmeci 'geçmişten kalan tarihi yapıları koruma örgütü' tanımını yapmakta, ikinci görüşmeci 'kültürel miras ile ilgili işler yapıyor' ifadesini kullanmakta, üçüncü görüşmeci ise 'tarihi yapılar, kaybolması istenmeyen meslekler için oluşturulan organizasyon' tanımlamasını kullanmaktadır. Dördüncü görüşmeci ise UNESCO için 'Dünya Mirasını korumak için oluşturulan bir örgüt olduğunu' ifade etmektedir. Safranbolu Folkloru nedir? sorusu tüm öğrenciler için bilinmeyen bir alandır, zira bu soruya cevap verememişlerdir.

Kendilerini gerçek Safranbolular olarak tanımlayan grup ve Safranbolu'da iş için bulunan katılımcılarla Safranbolu'nun kültürel kimliği ve UNESCO'nun

"İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi"
"Journal of the Human and Social Sciences Researches"
[itobiad / 2147-1185]

Cilt/Volume: 8,
Sayı/Issue: 2,
2019

varlığını öğrenmeye dönük görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde üç soru ön plana çıkmaktadır. Bunlardan ilki 'Safranbolu denilince aklınıza ne gelmektedir?', ikincisi 'Kültürel Miras nedir?', üçüncü soru ise 'UNESCO nedir?' Tüm görüşmeciler ilk soruya 'Safranbolu Evleri' cevabını vermektedirler. İlk görüşmeci kültürel mirası tarihi miras kavramı ve Safranbolu Evleri ile ilişkilendirmektedir. UNESCO'nun etkinlik sahasını aynı görüşmeci UNESCO ve Safranbolu bağlantısını yapmakta 'UNESCO, kültürel mirasları, yapıları koruyan bir kuruluş' olarak adlandırmaktadır. İkinci görüşmeci Safranbolu denilince 'aklıma eski çarşı geliyor, evler geliyor' demektedir, UNESCO nedir? Sorusuna 'Safranbolu UNESCO tarafından koruma altına alınmış bir şehir yani Karabük'ün bir ilçesi diyeyim. UNESCO'da buradaki tarihi eserleri koruyan bir birim. Dünya çapında bir birim' demektedir. Safranbolu folkloru hakkında ne biliyorsunuz? sorusuna cevaben 'Safranbolu folkloru hakkında bir şey bilmiyorum. Çünkü ben buraya çalışmaya geldim' ifadesi kullanılmıştır. 3.görüşmeci Safranbolu denilince 'Safranbolu tarihi bir kent, aklıma ilk önce o geliyor' derken, UNESCO için 'dünya çapında tarihi mirasları somut, soyut koruyan bir kuruluş' ifadesini kullanmaktadır. Safranbolu folkloru ile ilgili sorulan soruya 'yani folkloru hakkında çok bir şey bilmiyorum kendine tarz oyun havaları var o tarz soruyorsanız, o kadar yani pek bir bilgim yok'. 4. Görüşmeci için 'Safranbolu denilince aklıma turizm ve evler gelmekte, UNESCO ise 'tarihi kentler birliği, 94 yılında burası UNESCO'nun başkenti oldu', Safranbolu folkloru ile ilgili 'Safranbolu folkloru ile ilgili bir şey bilmemekteyim' ifadesini kullanmaktadır.

Yabancı turistler üzerine yapılan gözlemler neticesinde, Safranbolu'nun mimari özellikleri nedeniyle merak edildiği, bu merakın ise UNESCO dünya miras listesinde yer alması nedeniyle oluştuğu anlaşılmaktadır. Yabancı turistler Safranbolu'nun diğer folklorik değerleri hakkında çok bilgi sahibi değillerdir ama kültürel deneyimi yaşamak için çoğunlukla eski Çarşının Cinci Hamam olarak bilinen hamamına yönelmektedirler. Özetle esnaf ve öğrenci katılımcı gruplarına yöneltilen sorulardan alınan cevaplara göre; Safranbolu'nun turistik gerekçelerle yaşanması ve ziyareti tercih edilen bir mekân olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcılar, UNESCO markasına aşina olmakla birlikte UNESCO'nun tam olarak karşılığını bilememektedirler. Safranbolu denildiğinde akıllara tüm folklorik özelliklerden ilk olarak mimari gelmektedir. Görsel algı boyutu yüksek olan mimari, önemli kanyonlar üzerinde kurulu Safranbolu'nun doğal güzelliklerini ve diğer folklorik değerlerini gölgesi altında bırakmaktadır. Kent çoğunlukla yalnızca mimari açıdan fark edilmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışma, Safranbolu'nun folklorik değerlerinin, mimari ve kentsel ölçeğin gölgesinde kaldığını ortaya çıkartmış, aynı zamanda UNESCO Dünya Miras Kenti marka değerinin Safranbolu'nun folklorik sürdürülebilirliğine olan etkisini araştırmıştır. Bu çalışma kapsamında yapılan alan araştırması çeşitli

Safranbolu'da Kültürel Miras, Müze Kent Alımlaması ve Kentin Folklorik Sürdürülebilirliği

sosyal grupları değerlendirmiştir. Yapılan görüşmeler çalışmanın içeriğini şekillendirmiş, böylelikle Safranbolu kültür deneyimi açığa çıkartılmıştır. Bu kültür deneyiminin şekillenmesinde sosyo-ekonomik ve tarihsel gelişmelerin rolü büyüktür. Geleneksel Osmanlı şehri Safranbolu, ticaret ve sarayla kurduğu yakın ilişkileri neticesinde elde ettiği iktisadi kuvvetini 20. yüzyılın başlarında geride bırakarak kasaba sessizliğine bürünmüştür. Safranbolu'nun bu sessiz varlığı, Cumhuriyet'in en önemli yatırımlarından olan Demir-Çelik Fabrikaları'nın, Safranbolu'ya 8 kilometre mesafede, Karabük'te kurulmasıyla tekrardan değişmeye başlamıştır. Karabük Demir Çelik Fabrikaları'nın kurulmasını takip eden ilk yıllarda, bir yanda köklü tarihiyle Safranbolu'nun, diğer taraftan modernizmle eş tutulmuş bir endüstri kenti olan Karabük'ün coğrafi yakınlıkları, iki yerleşim birimi arasında siyasi kararlarla şekillenen ve toplumsal alanlara da sirayet edecek olan tarihsel ve ekonomik tabanlı bir ikilemi beslemiştir. Safranbolu'nun Karabük'ten bağımsız ekonomik canlanma arayışına girmesi ile tanıştığı turizm gerçeği onun korumacılık serüvenini başlatmış ve bu durumun kentnin folklorik sürdürülebilirliğine birtakım olumlu katkıları olmuştur.

Safranbolu'nun folklorik zenginliği yalnızca mimari ve kentsel değeri ile bilinmektedir. Kültürel alanlarda devlet ve özel girişim destekli yatırımların eksikliği, kültürel faaliyetlerin noksanlığı zengin folklorik geçmişe sahip olan Safranbolu'yu mimari kimlik ile "Müze Kent Safranbolu" imajı ile sınırlandırmış görünmektedir. Safranbolu'yu dünya miras kenti listesine dahil eden UNESCO'nun raporu incelendiğinde Safranbolu'da geleneksel konut mimarisi kent folklorunu bir araya getiren ana etmenlerden yalnızca bir tanesi olarak belirir. Turistik nedenlerle marka değeri oluşan Safranbolu'nun folklorik sürdürülebilirliğinin durumu UNESCO marka değerinin etkisi incelenmeksizin mümkün gözükmemektedir. Küreselleşen dünya nedeniyle yok olmakta olan Safranbolu kültürel değerlerinin içerikleri boşaltılsa dahi şekilsel olarak yaşatılmasında alternatif bir yaklaşımlar sergilemektedir. Geçmişten günümüze Safranbolu folklorunun yaşadığı çarpıcı değişim Safranbolu'nun tarihsel, ekonomik ve sosyal yapısındaki değişkenlerle açıklanabilir. Günümüzde bu değişime yön veren ikinci unsur Safranbolu'nun bir turizm kenti olması ve UNESCO'nun dünya miras listesinde yer almasıdır. Bu durum kentnin folklorik yapısının şekillenmesine etki etmektedir. Bu incelemeler neticesinde Safranbolu'nun daha çok turistik gerekçelerden kaynaklı yaşanması ve ziyareti tercih edilen bir yerleşim yeri olduğunu ortaya koymaktadır. Diğer taraftan, değişen yaşam koşulları, eğitim ve teknolojiye koşut iktisadi gerekçeler gibi folklorik etkinliklerin içlerinin boşalmasına neden olmuştur. Safranbolu'nun UNESCO'nun etkisi ile marka değerinin artması bu folklorik pratiklerin tamamen ortadan kalkmasını engellemektedir. Safranbolu'daki kültürel çeşitliliğinin tespit ve analizinin yanı sıra devlet ve özel kuruluş yatırımlarıyla bölgenin folklorik değerlerinin sürdürülebilirliği üzerinde düşünülmesi ve çaba harcanmalıdır. Kültürel çeşitliliğin ve üretkenliğin

devamı yalnızca mevcut kültürün değil aynı zamanda dünya miras kenti kavramının sürdürülebilirliği açısından ele alınmalıdır. Bu bağlamda kamu ve özel kuruluşların kültürel yatırımları, devlet kurumları tarafından desteklenirken, kültürel projeler Safranbolu'yu "Müze Kent" kısıcından kurtararak, "Dünya Miras Kenti" kimliğini çok yönlü folklorik yapısı ile pekiştirecektir.

Kaynakça

- Canbulat, İ. (2012, 14 Ağustos). Bir "Turistik-Tarihi Kent" Olarak Safranbolu'nun Karşı Karşıya Kaldığı Tehditler, [Blog yazısı]. Erişim adresi: <https://gulevisafanbolu.wordpress.com/2012/08/14/safranbolu-UNESCO-dunya-miras-kenti-45/> 2006 (internet sitesi son erişim tarihi 16 Mayıs 2018).
- Cenik, M (1997). Safranbolu Yaşamı ve UNESCO/ Raportör: Meltem Özkan Altınöz. Kişisel arşiv, Karabük.
- Demirci, Y.E. (1997). Safranbolu Yaşamı ve UNESCO / Raportör: Meltem Özkan Altınöz. Kişisel arşiv, Karabük.
- Günaydın, C.İ. (1998). Safranbolu Yaşamı ve UNESCO / Raportör: Meltem Özkan Altınöz. Kişisel arşiv, Karabük.
- Hanım, G. (1961). Safranbolu Yaşamı ve UNESCO / Raportör: Meltem Özkan Altınöz. Kişisel arşiv, Karabük.
- İkinci, U. (1998). Safranbolu Yaşamı ve UNESCO / Raportör: Meltem Özkan Altınöz. Kişisel arşiv, Karabük.
- Karabük'ün İmar Planı Yeniden Gözden Geçirilecek. (1956, 27 Ağustos). [Gazete kupürü, Demokrat Karabük Gazetesi]. Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Koleksiyonu, Ankara.
- Kıray, B.M. (1998). *Değişen Toplum Yapısı*, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Ulukavak, K. (2007). *Bir Safranbolulu'nun Cephesinden Safranbolu*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- UNESCO Report. (1995). 'Unesco Technical Assistance to the City of Safranbolu (Turkey)', *Cultural Heritage, Council of Europe*, No.31. (Report drawn up by experts appointed by the Council of Europe December 1992).
- Safranbolu Belediyesi. (2019).Erişim adresi:www.safranbolubelediyesi.gov.tr

